

Tomáš Novotný

Ani v ráji není dobré být sám

*Láska a manželství
v židovských
přísllovích*

**Ani v ráji
není dobré
být sám**

Tomáš Novotný

Ani v ráji není dobré být sám

*Láska a manželství
v židovských příslovích*

karmelitánské
nakladatelství

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Novotný, Tomáš, 1952-

Ani v ráji není dobré být sám : láska a manželství v židovských příslovích / Tomáš Novotný. – V Praze : Karmelitánské nakladatelství, 2022. – 153 stran. – (Pointa)

Obsahuje bibliografii

ISBN 978-80-7566-175-3 (brožováno)

* (=411.16) * 316.723:26 * 177.6 * 173.1 * 398.9 * 811.112.28 * (4-11) * (0:82-84)

– Židé – Evropa východní

– židovská kultura

– láska

– manželství

– přísloví a rčení

– jidiš

– přísloví

17 - Etika. Morální filozofie [5]

© Karmelitánské nakladatelství, s. r. o., Praha, 2022

ISBN 978-80-7566-175-3

Úvodem

Vztahy mezi muži a ženami byly od nepaměti předmětem zájmu básníků, spisovatelů, filosofů i výtvarníků a patří k základním vztahům lidského života.

Také lidová přísloví nejrůznějších národů se věnují tomuto tématu. Nejinak je tomu i u lidových přísloví židovských.

Podívejme se na některá židovská lidová přísloví, která pocházejí z východní Evropy, tedy z oblasti židovské kultury, která je nám asi nejbližší. Díky lokalitám, kde vznikala, jsou tradována v jazyce jidiš, který byl až do 20. století hlavním obcovacím jazykem židovského obyvatelstva od Německa na východ. Tento zajímavý jazyk je vlastně starou němčinou, obohacenou o hebrejskou a slovanskou slovní zásobu. Píše se upraveným hebrejským písmem, takže například přísloví, které je použito v názvu této publikace, vypadá v originále takto:

אַלײן אײז אַפּילן אײך גן עֵדן אױף נײט גוט צו זײן.

Byt sám není dokonce ani v ráji dobré.

A protože tato přísloví jsou často rýmovaná či jinak jazykově zajímavá a ti, kdo znají alespoň základy němčiny, jim mohou z velké části rozumět, uvádím každé přísloví i v latinkou přepsané zvukové podobě.

U výše zmíněného přísloví to bude např.:

Alejn iz afile in gan-ejden ojch nit gut cu zajn.

Nechme se tedy oslovit krátkými výroky, které však obsahují dlouhými lety získanou moudrost.

Tomáš Novotný

**1. Není dobré
zůstat sám**

Máme-li se podívat na lásku a manželství prismatem židovských lidových přísloví, musíme si hned na úvod uvědomit, že judaismu nikdy nebyla vlastní myšlenka celibátu či sliby „čistoty“.

Jak říká jedno jidiš přísloví:

Neexistuje žádný židovský klášter.

(Es iz nit do kejn jidiš klojster.)

To znamená, že se očekává od každé židovské dívky, že se vdá. Život v manželství je považován za tak samozřejmý, že se může dokonce říkat:

Kdo nemá manželku, ten není člověkem.

(Ver es hot kejn vajb nit, der iz kejn menč nit.)

Nebo i ve výroku typickém pro židovské prostředí:

Rabín bez rebecin je jen půl příběhu.

(A rov on a rebecin iz a halbe majse.)

Židovské pohádky pro děti totiž často začínají:

Žili kdysi rabín a rebecin ... (rebecin je manželka rabína).

Tato tradice je zakotvená už v první knize Bible, v knize Genesis,

kde v 18. verši 2. kapitoly říká Hospodin Adamovi v ráji:

Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.

A i z tohoto samotného výroku vychází přísloví, které tvrdí, že:

Dokonce ani v ráji není dobré být sám.

(Alejn iz afile in gan-ejden ojch nit gut cu zajn.)

Z jiného Hospodinova výroku v knize Genesis (Gn 1,28),
kde čteme: *A Bůh jim požehnal a řekl jim:*
Plodte a množte se a naplňte zemi,
vychází velký důraz na zplození další generace židovského
národa. V lidovém pojetí to pak dostává podobu
vyjádřenou ve výroku:

**(Jen) mrtvý je osvobozen od příkazu:
Plodte a množte se.**

(A mes iz poter fun pirju verivju.)

Řada přísloví potom zdůrazňuje,
že muž potřebuje ženu a žena muže.

Tak by měla žena vědět, že:

**I ten nejlepší kůň potřebuje bič,
i nejchytřejší člověk radu
a nejzbožnější žena muže.**

(Dos beste ferd darf hobn a bajč,
un der klegster menč an ejce
un di frumste nekejve a man.)

Na druhou stranu by si muž měl uvědomit, že:

**Dům potřebuje muže
a muž potřebuje ženu.**

(A štub darf hobn a man,
un a man darf hobn a vajb.)

Nebo že:

Dům bez hospodyně je jako vůz bez kol.

(A štub on a baleboste iz vi a vogn on reder.)

Zvykem také bývalo snažit se dívku provdat co nejdříve.

Vždyť:

Přestárlá dívka je jak loňský kalendář.

(An ibergevaksene mojd iz vi a farjeriker luech.),

tedy k ničemu. A:

Brzo vstávat a brzo mít svatbu – neškodí.

(Fri ufštejn un fri chasene hobn, šadt nit.)

A pokud bychom si chtěli specifikovat, co je v tomto kontextu „brzo“ a co „pozdě“, tak nám to může naznačit třeba výrok, že:

Osmnáctiletá dívka může nosit už bez ejruvu.

(A mejdl fun achcen jor meg šojn trogn on an ejrev.)

Toto přísloví však asi vyžaduje trochu vysvětlení:

Navazuje na praxi týkající se příkazů
pro svěcení soboty – šábesu. Po dobu šábesu,
tedy od pátečního do sobotního večera, se nesmí
mimo dům nic nosit.

(Uvnitř domu je přenášení povoleno.)

Rabíni proto přišli s nápadem, že když se postaví dva sloupy
a jejich vrcholky se spojí drátem, vypadá to jako dveře.

A když se nějaká oblast obežene takovými sloupy s dráty,
je prohlášena za jednu místnost a po celé této oblasti se mohou

jakékoli předměty v sobotu přenášet. Tomuto „plotu“ se v jidiš říká ejrev nebo ejruv. A protože slovíčko trogn se používá jak pro nošení předmětů, tak i ve významu nosit, být těhotná, existuje řada přísloví, která si s touto dvojnázností hrají. Pro nás je toto přísloví dobrou ilustrací toho, že bylo zcela běžné, když osmnáctiletá dívka už byla vdaná a rodila děti. Samozřejmě se i v židovském prostředí najdou tací, kteří na tlak brzo se oženit a plodit děti odpovídají třeba:

Na svatbu a na smrt není nikdy pozdě.

(Chasene hobn un štarbn iz kejn mol nit cu špet.)

Nebo:

Svatbu a smrt člověk nezmešká.

(Men faršpetikt nit chasene hobn un štarben.)

Když ale někdo svatbu moc dlouho odkládá a zemře svobodný, tak mu to všechny zhrzené dívky, které doufaly, že si je vezme, přejí a mají z jeho smrti radost, jak zdůrazňuje přísloví:

**Když umře starý mládenec,
je to zadostiučinění pro (svobodné) dívky**

(Az an alter bocher štarbt,
hobn mejdlech a nekome.)

Ani dívka by se neměla moc rozmýšlet a dlouho přebírat.

Když nepřichází ideální nápadník, je lépe si třeba vzít např. starého vdovce, který brzo zemře, než zůstat neprovdaná.

Vždyť každý ví, že je

Lepší mladá vdova než stará panna.

(Beser a junge almone ejder an alte mojd.)

**Tím se dostáváme k velkému tématu výběru partnera
a k stereotypům, které v tradičním judaismu fungovaly.**

